

breking van de natuurwetten onbestaanbaar. In het vervolg van dit artikel zal allengs duidelijk worden dat op dit vlak de aanhangers van de moderne theologie in hun strijd met de toendertijd in Friesland zo prominente Groninger richting eerder een methodologisch dan een strikt theologisch probleem leken uit te vechten.⁵⁸

Voordat we het 'moderne' gehalte van Krans en tijdschrift gaan bepalen volgt eerst een aantal algemene opmerkingen. Toen Altling einde jaren tachtig zijn boekenkast monsterde keek hij met innige tevredenheid naar de vier kloeke delen van *De Nieuwe Richting*.⁵⁹ Daarin had hijzelf een relatief groot aantal bijdragen (28) geschreven en ook mederedacteur Reilingh had zijn aandeel geleverd. (21) De derde redacteur, Deenik, leverde aanzienlijk minder (10), ongeveer evenveel als de voorzitter Bruinwold Riedel (9). Het aandeel van het andere lid van het eerste uur, Eilerts de Haan, stak hierbij bijzonder mager af (2). Zoals gemeld publiceerde Scheltema niet in *De Nieuwe Richting*. Zijn stadgenoot en Hervormde collega P.C. van Wijk daarentegen wel (8). Andere predikanten die – ook geografisch – tot 'Onze Krans' behoord zouden kunnen hebben als de reeds genoemde P.W. Feenstra en A.M. Bokma de Boer droegen het hunne bij en vooral de laatste was met vijftien bijdragen een productief auteur. In de loop der jaren werden medewerkers gevonden over geheel Friesland, daarnaast leverde de provincie Noord-Holland ook een opvallend aandeel. Aangezien overig theologisch Nederland hierbij sterk achterbleef kan *De Nieuwe Richting* getypeerd worden als de Noord-Nederlandse heraut van de moderne theologie.

Het eerste nummer van het tijdschrift opende met een drietal artikelen waarin de redactie haar ideeën ontvouwde. Carpentier Altling gaf een beeld van de moderne richting die hij karakteriseerde als: natuurlijk, anti-dogmatisch, anti-confessioneel, empirisch en dynamisch. Dat alles bracht hij op de noemer: vrijheid.⁶⁰ Reilingh vulde dit aan door er in het tweede artikel het begrip continuïteit aan toe te voegen: 'Aan gene zijde staat niet tegenover deze zijde. 't Is maar een bestaan, waarvan het eene deel is het begin, het andere voortzetting'.⁶¹ Het licht

voor de hand dat er tijdgenoten waren die dit laatste opvatten als een ontkenning van het bovennatuurlijke. Deenik tenslotte bepleitte zuivering van de godsdienst. Hij wilde de zgn. godsdienstige waarheden onderzoeken en hun waarheidsgehalte toetsen. Hij gebruikte daarvoor het beeld van de smeltoven, 'het goud zal er niet door lijden; alleen zal het gescheiden worden van het onedele'.⁶² In een notedop vinden we hier het programma van Krans en tijdschrift en deze elementen komen in de vier delen steeds weer terug. Meer specifiek in Altings inleidingen op de vier jaargangen, meer verspreid in de bijdragen van de anderen. Vooral het begrip vrijheid, dat historisch werd gewaarmerkt, kreeg het volle pond:

Men verlangde naar een opvatting van het godsdienstig leven die beantwoorden zou aan de behoeften van de tijd. En de moderne richting heeft die roeping. Hare leuze is het: een opvatting van godsdienst en Christendom te geven die niet langer in strijd is met de resultaten van ernstig wetenschappelijk onderzoek. En daarom is zij de rechtmatige erfgename van de Hervorming. Want zij wil de zegepraal van die beginselen voor welke onze vadersen gestreden hebben: vrijheid van geweten, vrijheid van ieder uitwendig gezag, handhaving van de heerschappij van de getuigenis van Gods geest met onzen geest.⁶³

Met deze woorden werd dus door Carpentier Altling het credo van de moderne richting verwoord: de vrije ontwikkeling van de individuele menselijke geest. Een jaar later zou de predikant J. Jansonius Kylstra R.Lzn., die te Beers stond van 1856-1902, dat uitvoerig toelichten. Deze zag een maatschappij ontstaan waarin de mens werd opgeleid tot een wezenlijk beschaafde en zedelijk godsdienstige persoonlijkheid die zich in het aardse leven reeds voorbereidde op een bestaan in een bovenzinnelijke wereld.⁶⁴ Dat voor kerk en predikant hierin een belangrijke taak was weggelegd had een jaar daarvoor de Nesser predikant Bokma de Boer reeds uitvoerig betoogd: de godsdienstleraar moest zui-